

Az anyaméh bár nem élő, de önálló s szabadon mozgó szerv (ős-régi nézet). A fogantatás oka: a nő és férfi magjának egyesülése.

Örökléstanában szerepel a lues, a tüdőbaj, a vesekő, a bélpokloság.

Kóroktanában az Isten büntető keze és a varázslás mellett alkati gyengeség, öröklés, sérülés, mérgezés, autointoxitatio, emésztetlenség, a nedvek megromlása, fertőzés, és ragály szerepelnek.

Differenciáldiagnosztikájában megkülönböztet bőr alatti vize nyót, hasvízkort és a meteorizmus okozta haspuffadást. A köszvény nem az ízületek üregeit, hanem az inakat és izmokat támadja meg. Megkülönbözteti az inyból, garatból, tüdőből és gyomorból jövő vérzést.

Külön fejezetet érdemel folyamatos, zengő, erőltetés nélküli magyar orvosi nyelvezetének dícsérete. E nyelv, véleményem szerint, készen állott rendelkezésre szerzőnknek. Szavai közül kiemelem a következőket: enhera=enheyra; éhgyomorra; meredek=tetanus; iha feje=gyomorszáj; razt=lépdagadás stb. Varjas szerint szerző „valószínűleg erdélyi származású ember volt. Erre vall a kódex nyelve, s azok a hazai személyek, akiket... megemlít.” Ez a körülmény nagyjelentőségűvé s minden propagandánál beszédesebbé teszi a könyv megjelentetését abban az időben, amikor a megszálló román hatalom erőszakkal némítja el a délerdélyi magyarság ősi iskoláit, talán éppen azt is, melyben szerzőnk járt. De nagyjelentőségű azért is, mivel a könyvek korához képest precíz, világos, fejlődésképes és gazdag magyar orvosi nyelvezete már magában véve is valószínűtlenné teszi Fr. Valjavec (Der deutsche

Kultureinfluss etc., 1941. München; ismerteti Kósa János, Egyet. Phil. Közl. 1941.) művének ama állítását, hogy Erdély a 16. sz. kultúrájának túlnyomó részét az erdélyi szászoknak köszönheti. Egy olyan gazdag, kifejező nyelv, mint kódexünké, nem máról holnapra keletkezik, hanem a megelőző évtizedek alatt számos, főleg szóbelileg s nem írásbelileg dolgozó, csiszoló kismestere, kézművese, névtelen orvos vagy sebész munkása volt. Éppen nem valószínű, hogy ezek szászok lettek volna.

A kódex anyagát egybevetve Mélius, Beythe, Frankovith műveivel, az Apaffiné kódex-szel (Debreczy Sándor: Monumentele, Kolozsvár 1938), a Házi különös orvosságokkal stb., kétségtelenül találunk hasonló vagy azonos eljárásokat, de ezek semmiesetre sincsenek egymással közelebbi vonatkozásban.

ELEKES GYÖRGY

Balanyi György: Kísérletek a magyar piaristák megtelepítésére Horvátországban. (A Szent István Akadémia II. osztályának értekezései. III. kötet, 4. szám). Budapest, Stephaneum nyomda, 1943 — 30 lap).

A magyar-horvát szellemtörténeti kapcsolatok egyik érdekes, egyházi jellegű részletkérdésére hívja fel figyelmünket Balanyi Gy. kis tanulmánya. Régi levelezések és okmányok alapján azt igyekszik kimutatni, hogy miért, milyen körülmények között hiúsultak meg Horvátországban a buzgó, magyarszellemtű piaristák megtelepítési és iskolaalapítási kísérletei, ugyanakkor, mikor más idegennyelvű területen nagy népszerűségnek örvendtek és szép

sikereket értek el. A szerző alapos tájékozottsággal sok apró részletet közöl a kaproncai, rumai és zágrábi kísérletek előzményeiről és azok kudarcáról, s méltán sajnálkozik a balsikerek fölött. De talán túlságosan megsze megy következtetésében, mikor azt állítja, hogy „nem kétséges, hogy a magyar-horvát viszony egészen másként alakult volna, ha a múlt század harmincas-negyvenes éveinek hangadó horvát és szerb intelligenciája Zágrábban, Varasdon, Kaproncán, Eszéken vagy Rumán magyar vagy legalább magyar szellemi közösségben pallérozódott horvát piaristák keze alatt nevelődött volna. Valószínű, hogy abban az esetben mind a két részről sok fájdalmas csalódás elmaradt volna.” Szerintük sok minden körülmény játszott közre, hogy a két nép a múlt század eleje óta céljait nem tudta összehangolni. Így az öntudatra ébredt horvát nacionalizmus szellemi térhódításait a piaristák horvátországi terjeszkedése sem tudta volna megakadályozni. Sőt köztudomású, hogy a magyar nemzeti öntudat, a nemzeti nyelv követelése maga után vonta a horvátok hasonló törekvéseit, melyek mind mélyebb szakadékokat vontak a két nemzet közé. Kétségtelen, hogy a piaristák megtelepítésének egyik legnagyobb akadály a az ébredő horvát nemzeti érzés volt, melyre Balanyi is rámutat a zágrábi kudarc alkalmából: a zágrábi urak nem fogadták el a piarista provinciális ajánlatát, hogy megfelelő ember híján egyelőre tót anyanyelvű rendtársakat küldjenek nekik. Ők ragaszkodtak a horvát anyanyelvű tanárokhoz.

A meddő megtelepítési kísér-

letek kudarcát Balanyi szerint főleg két ok idézte elő: az alapítók részéről a felajánlott alapítványi tőkék elégtelensége, a rend részéről pedig a megfelelő emberek hiánya.

A horvátországi közületek közül elsőnek a Belovár-körörmegyei Kapronca kísérelte meg a magyar piaristák megtelepítését. Erre az ottani plébános, Igersich Gergely végrendelete adta az ösztönzést. A végrendelet végrehajtásával megbízott Hegedich szenátor már régebben összekötetésben állott az általa nagyra becsült veszprémi piaristákkal, s így őket igyekezett megnyerni a megtelepítésre. Az ügy az akkori veszprémi házfőnök betegsége és nehézkes természete miatt évekig húzódott; mikor pedig az új házfőnök, a vállalkozó szellemű és lelkes Kácsor Keresztély vette kezébe a tervet, a kaproncaiak lelkesedése a realitások terén már csak nagyon keveset tudott felmutatni, úgy hogy sok tárgyalás és számtalan akadály után 1755-ben ő is kénytelen volt üres kézzel hazatérni.

A Ruma-i kísérlet, mely br. Pejacevich Márk szerémi főispán 1762-i végrendeletéből indult ki, sok ígéretés, tervezgetés, hazavona, feliratozás és visszavonás után, 1779-ben szintén kudarcra végződött, melynek következményeképpen a piaristák az ottani ferencesek javára lemondtak az alapítványról, az alapítólevelet pedig visszaküldték a kancelláriának.

A harmadik s egyuttal legjelentősebb terv magát a horvát fővárost, Zágrábot szerette volna a piaristák előtt megnyitni. A gondolat közvetlenül a tróntól, illetve a helytartótanáctól indult ki 1807-ben. A zágrábi konviktus és

vele együtt az ottani főgimnázium vezetését bízta volna rájuk. Ez a kísérlet is szép reményekkel indult, mígnem sok tanácskozás és felirat-szerkesztés után a zilált pénzügyi viszonyok és főleg a zágrábi épülethiány miatt szintén dugába dőlt. „A történetírónak és a hazája multján elborongó magyar embernek mindenestre oka van sajnálni, hogy a derék Kácsor Keresztélyek, Tapolcsányi Gergelyek és Bolla Mártonok erőfeszítéseit nem kísérte több siker,” — fejezi be Balanyi György tanulmányát.

VÁNDOR GYULA

Dr. Kemény Gábor, Egy magyar kultúrpedagógus. Nagy László életműve. (Budapest, 1943. Nagy László Könyvtár kiadása. 239 old.)

Ma már hivatalos helyről is egyre gyakrabban hallatszik az a megállapítás, hogy a nevelés kérdése szellemi honvédelem. Ezt a belátást hirdette az a találó mondas, hogy a königrátrzi csatát a porosz iskolamesterek nyerték meg. A nevelői munkának ilyen távolra való kihatását, egyetemes nemzeti és emberi jelentőségét igazolja Kemény Gábornak Nagy Lászlóról írt monográfiája.

Nagy László a gyakorlati pedagógiának volt munkálója. Előadásai, cikkeivel, könyveivel, de főleg szervezésével nagyban hozzájárult a nevelői gondolat tudatosulásához és a nevelői eljárás tényleges eredményeinek fokozásához. Működésének alapelve ez volt: A nevelő csak akkor közelítheti meg a gyermeket, csak úgy találhat megértésre és bizalomra nála, ha szerencsés kézzel, érzékel nyúl a gyermek tanulmányozáshoz. A gyermekvizsgálat Nagy László pedagógiai meggyőződése-

nek alapvető élménye s egész élettevékenységének iránymutatója. Hirdeti, hogy a nevelői munka a gyermeki lélek egészének, a növendék testi-lelki fejlődésének megismerésével kezdődhet. Nagy László főleg a *gyermek érdeklődési irányát* tartja felkutatandónak: ezt a tényt semmiféle pedagógiai rendszer nem tévesztheti el szem elől.

Ez a belátás vezette Nagy Lászlót két nagyobb pedagógiai művében is. 1.) *Didaktika* gyermekfejlődési alapon. Tervezete szerint „... minden évfolyam vagy ciklus külön lélektani célt kap, külön problémát old meg... De nem csupán a célok, hanem a módszerek is változnak a fejlődés időszaka szerint...” 2.) A *Pedagógiai biológia*-ban pedig egyrészt a gyermek szellemi-értemi, másrészt testi adottságait és fizikai fejlődését vizsgálja.

Céljának elérésére Nagy László tevékeny toborzó munkába és szervezésbe fogott. Megszervezte a II. Egyetemes Tanügyi Kongresszust (1896), megalapította a Gyermektanulmányi Bizottságot (1903), majd a Magyar Gyermektanulmányi Társaságot (1906), megszervezte a Gyermektanulmányi Muzeumot (1910). Az ő tervei szerint alakul meg az Új Iskola (1915), ezenkívül megalakítja az Anyák Iskoláját (1920) és megszervezi a Szülők Szövetségét (1923).

Ezt az áldásos nevelői életművet Kemény Gábor kegyeletos lelkesedéssel és jelentőségének őszinte átérzésével ábrázolja. A hazai nevelési viszonyok teljesebb megvilágítása céljából széles történeti alapot vett Nagy László működésrajzához. Apácai Cseri János, Eötvös, Schneller István pedagógiai elmékedéseinek foly-